

„Ha kiállsz egy sziklaszirtre”

GreCsó Krisztiánnal beszélget Ménesi Gábor

– *Neved a Pletykaanyu (2001) megjelenése után vált ismertté. Többször nyilatkoztál már a kötet fogadtatásáról, a megjelenést követő botrányról, arról, ahogyan szülőfalud lakói felháborodva ismertek magukra a novellákban. A témával nemcsak az újságok, hanem a kereskedelmi csatornák is foglalkoztak. Most elsősorban arra lennék kíváncsi, hogyan látod ma, jó néhány év távlatából visszatekintve a Pletykaanyu körüli helyzetet? Milyen tanulságokkal szolgálnak számodra az akkori események?*

– Mostanában inkább az *Én, Schriwanek András* című elbeszélés olvasataival találkozom, azzal kapcsolatban jönnek visszajelzések. Úgy látszik, minden szövegnek megvan a maga sorsa, ideje, hogy mikor virágozik, érik. Korábban ez a hosszú novella válasz nélkül maradt, fölfejthetetlennek, érdektelennek tűnt, és most mintha másképp szólna. Nyilván megváltozott valami körülötte. Például az, hogy mostanában sokan ciklusokban, rövid darabok láncolatában gondolkodnak, és az olvasóknak erre lesz szeme, orra, jól, vagy jobban esik olvasni. Lesz levegője az elbeszélésnek... A *Pletykaanyu* maga csak személyes tanulságokkal szolgál, emberivel, ami nem kevés, sőt nagyon sok, de egy interjúban valószínűleg érdektelen.

– *Visszont a faluból történő kiűzetés mozzanata következő könyved vezérmotívuma lett.*

– A bűnbakképzés motívumrendszerét jobban megfigyelheted, mint bármikor eddig. A múltkor olvastam egy roma fiatallal készült beszélgetést, és azt mondta, hogy gyűlöli, hogy cigány, utál az lenni, aki. Az őt körülvevő ország ontja a gyűlöletet, megveti, lenézi, hibásnak tartja. A tehetetlenség, a félelem táplálta agresszió olyan erős kizáró erők, hogy ártatlanok is képesek elhinni magukról, vétettek. Ezt én is átéltem, és olyan megrázó élmény, hogy egyik visszatérő motívuma lett az *Isten hozott*nak. Csakhogy nekem könnyebb helyzetem volt, mint az emlegetett cigány fiatalnak, hiszen ez számomra lokális kérdés volt. A szülőhely persze a legfontosabb pont az életedben, tehát onnan kiteszítatni nem egyszerű játék, de számolhattam vele, hogy a csoda három napig tart.

– *Visszatérve a Pletykaanyura, a kötet 2006-ban, a Magvető Kiadó gondozásában ismét napvilágot látott, de ekkor már átdolgozott formában. Az eredeti kiadásból elhagytál három szöveget, és helyére két újabb, valamint egy régebbi novellát helyeztél. Miért találtad szükségesnek ezeket a változtatásokat?*

– Amikor a kötetet eredetileg összeraktam, több olyan riportos szöveget kihagytam, amiről úgy láttam, hogy túl földhözragadtak, bizonyosan a népi skatulyába raknak miatta. Helyette misztikus, mesészerű történetekkel igyekeztem változtatni a kötet arányain, hogy elemeltebb, mágikusabb legyen. Vagy mit tudom én, milyen. Aztán az átdolgozott kiadásnál már nem gondoltam, hogy egy riportosabb szöveg lehúzná a többit, és baj lenne az arányokkal. Egyszerűen úgy éreztem, hibáztam 2001-ben, hogy nem volt tökéletes a rosta.

Ez persze azt jelenti, hogy nem évekkel később írott novellákkal dúsítottam föl a kötetet, csak az akkori állományból szelektáltam másképpen.

– *Az említett kötet két verseskönyv után jelent meg. Többször beszéltem arról, hogy a kánonba kerülésed igénye nagymértékben meghatározta költői, majd írói tevékenységedet. Mennyiben befolyásolták a recepció iránymutatásai azt, hogy szakítottál a versírással és áttértél a prózára?*

– Fura szöveg ez a „kánonba kerülés igénye”... Hát kit nem „vezérel”? De egészen őszintén szólva nem is kell a recepcióig elmenni. A szerkesztői mérce elég, már az nagy hatással volt rám. Nem tudom, hogy magam is valóban úgy éreztem, a próza jobban megy, vagy csak ennyire befolyásolható alak vagyok. Azóta sokkal jobban elzárkózom. Éppen azért, mert hajlékony vagyok. Sajnos nem vagyok szuverén alkat, vagy akaratos figura, aki elengedi a füle mellett a kritikák jó tanácsait. És ezt most minden irónia nélkül mondom. A jó tanácsokat. A „mit kellene csinálni”-t. Lehet, hogy valaki eltalálja, de akkor sem jöhet rá helyettem.

– *A kritikusok véleménye mellett minden bizonnyal az is számított, hogy a próza ritmusa alkatodnak jobban megfelelt, mint a vers rövidebb, kötöttebb formája, ugyanis költészetre erősen rányomta bélyegét a történetyszerűség, már az Angyalkacsinálás versvilága (de ugyanez érvényes a gyakorlatilag visszhangtalanul maradt Vízjelek a honvágyról című kötetedre is) magában hordozta azt a dokumentáló szándékot, fantasztikum és realitás keveredését, a vidékiséget, a falusi hagyományok megjelenítését, amely később prózában plasztikusabban formálódik meg.*

– A vers után botladozó útkeresésben voltam. Volt egy időszak az egyetemen, amikor annyira megérintett Mészöly Miklós, hogy nagyon szerettem volna intellektuális prózát írni. Szenzibilis, mozdulatlan, érzékeny, tapintható szöveget, mintha sok apró levegővel elmondott, elszuszogott lelki leltár lenne. Aztán rájöttem, hogy hiába szeretem, nem fekszik igazán. Egyetlen megemlíthető próbálkozásom volt, Balassa Péter is többször emlegette a Jelenkorban publikált novellát, azokat a sorokat megőriztem... Azóta is nagyon szeretem Mészölyt – de nem fenntartások nélkül. Én inkább nagy levegővel mondom el történeteket, és jobban érdekel az összecsomósodott dramaturgiai pillanat, mint a pillanaton utólag mélnéző beszélő. Az elbeszélés módja nem fontosabb számomra, mint maga a tárgy, a cselekmény, a figura. Hogy honnan beszélek, persze elképesztően fontos – a hatás szempontjából. De nem önmagáért.

– *Nem jelentettek terhet számodra az így megfogalmazott elvárások, melyek a vidékiség, a falu tematikájának további körüljárására, végső soron egy faluregény megírására ösztönöztek?*

– Akkor még nem nyomasztott. Föl sem merült bennem, hogy ne a faluról, a közösségből való kitaszítottságról írjak. Nem is tudtam másról, ez foglalkoztatott.

– *Isten hozott című regényed élén egy Krúdy- és egy Móricz-idézet olvasható mottóként, az utóbbi az Életem regényéből került át. Izgalmas számomra Szilágyi Zsófia megközelítése, aki regényedet az Életem regénye újraértelmezéseként interpretálja. Mit jelent számodra az említett Móricz-opus? Milyen a személyes viszonyod Móricz prózájának nyelvéhez és poétikájához, és mit éreztél ebből továbbgondolhatónak?*

– Zsófi kiváló dolgozata után újra elolvastam az Életem regényét, mert nekem föl se tűnt, hogy ilyen sok motívumot vettem át tudattalanul. Persze sokat gondolkodtam a regényről, a kitaszítottság problematikája, a kiverősség savanyú érzése lelkes, azonosuló olvasóvá tett. Több ilyen-olyan dolgozatban hivatkoztam a könyvre, legfőképpen azért, mert megfogalmazza az örökös idegenség érzését, és ezt a motívumkört szívbéli elszánással, költői alanyisággal építettem tovább. De a lényeg, hogy ennyire sok párhuzamos fut el, és ezek

a párhuzamosok hová vezetnek, azt Zsófi vette észre. Remekbe szabott munka, benne lesz a rövidesen megjelenő Móricz-kötetében.

– *A regény számtalan anekdotából, pletykából, történetfragmentumból épül fel. Joggal írja kritikájában Bazsányi Sándor, hogy „noha Grecsó Krisztián Isten hozott című könyvének, amely a Klein-napló alcímet viseli, műfaj-meghatározásában is az áll, hogy: »regény«, érzésem szerint inkább olyasféle mozaikos világrajzolatként olvasható, mint a pályakezdő Mikszáth Jó palócokja, vagy Bodor Ádám Sinistra-körzete”. Hogyan vélekedsz erről?*

– Egy (értő) olvasóval (sem)/nem vitatkozunk, igaza van, bár az emlegetett példákat nem érzem közelinek a könyvhöz... Ha kiállsz egy sziklaszirtre, és körbenézel, alattad elterül a völgy, falvak, kivagyri városok. Az, hogy mit nézel meg, hová állsz, mit figyelsz tovább, hogyan adod át a látványt, rólad árul el a legtöbbet. De amit most mondok, nem formai, hanem elméleti kérdés. Formailag igaza van Bazsányinak, és nem is kell cáfolnom, hiszen amit mond, az nem értékítélet (és persze akkor sem kellene), hanem állítás, és az én értelmezésem ezzel szemben csak egy másik, mégis, ezek a szilánkok, porcikák nagyon sajátos, színes, szagos fragmentumok, olyan mesék, anekdoták, melyek az elbeszélő főhős-ről mondanak el a legtöbbet.

– *„Nem fogom egész életemben a falumítoszt építgetni, már a következő regényemben sem, de ha akarom, át tudom hangszerelni a történeteket oda. Attól, hogy a falu nem érez sajátjának, én magaménak érzem azt.” Így fogalmaztál egy korábbi, Károlyi Csabának adott interjúdban, és valóban, legújabb regényedben már másfelé tapogatózol. Hogyan sikerült kitörnöd a falutematikából?*

– Sikerült? Nem is tudom. Valamiért rosszul kezeltem a lokalitást, a hős és a környezete viszonyát a *Tánciskolában*, és állítólag – most már indulat és személyeskedés nélkül – többben meg is írták, hogy miben látják a probléma okát. De már elfogyott az erőm, hogy a *Tánciskolával* foglalkozzam.

– *Maradva most mégis új regényednél, szembetűnő, hogy utalásrendszere is alapvetően más, mint korábbi szövegeidé. Habár ezúttal is beépítet a prózáddal kapcsolatban sokszor emlegetett, Mikszáth, Móricz és Krúdy nevével fémjelzett hagyományt, egyúttal el is távolodsz tőlük, s nagyobb hangsúllyal kapcsolódsz a világirodalom klasszikusaihoz, elsősorban a Doktor Faustushoz, az Oidipusz királyhoz és a Don Quijotéhoz. Milyen a viszonyod ahhoz a világirodalmi hagyományhoz, melyet a Tánciskolában megidézel?*

– Banális, ha azt mondom, hogy eszembe jutottak? A történet előhívott korábbi mintákat, és abban bízva, hogy egy másban is élő hatást építenek tovább, beleírtam őket. A hétköznapi szituációk meglepően tükrözték, megtalálták bennem ezeket a modelleket, olyannyira, hogy azóta is úgy látom, ebben a megszabott mítoszterben élünk. Illetve nem is tér ez, vagy idő, nem tudom az eseményt magát, mely újra és újra megismétlődik, az idő/tér kategóriákba elosztani. De mégis: inkább idő. Hiszen ezek az újrarájátszódo folyamatok éppen úgy működnek, mint Eliade „parmenidészi” idője, vagyis mindig ugyanaz a váz töltődik föl tartalommal. Csak itt nem ünneppel térünk vissza ugyanahhoz a szent időhöz, hanem maga az esemény képződik újra. Lényeges különbség, hogy mint eredeti történés jön létre! Vagyis a *Tánciskola* világa apró árulások, hétköznapi figyelmetlenségek, az apa helyett, az apa rovására elkövetett bűnnel lejátssza ugyanazt a mitikus vastagodó eseménysort, miközben nincs viszonya saját eredetéhez. Ebben a függetlenségében mégis része a folyamatnak... Már ha még értem, hogy miről beszélek. Az esemény, amelyben a mitikus eseménysor mint valami emberi állandó létrejön, közben megteremteti a valóságot, amelyből a *Tánciskola* világa áll.

– *Oidipusz kapcsán szóba került a görög mitológia. Hangsúlyos szerepe van a regényben Teiresziász történetének, de gyakran élsz bibliai utalásokkal is. Miért foglalkoztat a mítoszok újraírása?*

– Nem tudom kikerülni. A mítoszok újjászületnek, éppen úgy, ahogy az eredeti időt lejátssza az új év. Ha egy beavatós, útkeresős, botladozós regényről beszélünk, mint a *Tánciskola*, akkor adja magát, az emberi viselkedésmódok, minták, lehetséges reakciók őstípusa, a mítosz. Úgy képzeltem, mintha a *Tánciskola* árulásai, szerelmei, nevelődési folyamatai tükröznék ezeket, anélkül, hogy tudnának róla. Az persze más kérdés, hogy ez engem ennyire foglalkoztat. Az meg egy másik, hogy az olvasót is ennyire meg kell-e terhelnem vele. A *Tánciskola* után el kellett gondolkodnom rajta, hogy egy utalásrendszer, ha nagyon sűrű, inkább bezárja, mint kinyitja a regényt. Ezek az utalások nem csatornák, folyosók lesznek egy másik szöveg felé, hanem rések, ahol kiszökik a meleg.

– *Szent és profán, realitás és fantasztikum határmezsgyéjén egyensúlyoznak szövegeid. Mivel magyarázható a transzcendencia, a szakrális világ megjelenítésének centrális szerepe munkáidban?*

– Centrális lenne? Nem tudom. Inkább az egyensúlyozás szóba kapaszkodnék. Az életben is egy efféle kettősségnek van meghatározó szerepe. Kételyek, tévelygés, keresés, várakozás, a szakralitás iránti vágy, a sors mint folyamatos kommunikáció, ami viszont meglehetősen profán szemlélet. A valamit valamiért elve a vallásos környezetben anomália, pedig olyan jó kis pedagógia lenne. Szeretném. Jót teszek, és cserébe várhatom a csokit. A *Tánciskola* két főhőseinek profán a viszonya a szakralitáshoz. A nagybácsi és az unokaöccse is tagadja a kárhozat lehetőségét. A fausti hagyomány ezáltal teljesen elutasítódik, problémássá válik, vagyis, az én olvasatomban, dupla tagadásról van szó. Egy elmaradt megkísértés és egy elutasított megkísértés után az a kérdés, hogy léteznek-e még tiszta választások.

– *A Tánciskolának sokféle olvasata lehetséges, különböző regényműfajok kódjai mutatkoznak érvényesnek a regény értelmezésekor. Olvashatjuk nevelődési regényként, amennyiben Jócó felnőtté válásának, beavatásának különböző stációit ábrázolja. Mestere Szalma Lajos biológia–testnevelés szakos tanár, aki arra próbálja rávezetni unokaöccsét, hogy a harmadik szemmel lásson, azzal az érzékszervvel, mellyel a néma valóságon túli éteri muzsika hallható. Hogyan találta rá Lajos bácsi figurájára?*

– A fiatal, tapasztalatlan ifjút beavató családtag egy jól bejáratott, sokat használt toposz, de a korábbi példákban, melyek eszembe jutnak, ez a beavatás sohasem ilyen kockázatos. Egy kemény, szögletes, egyirányú figurát kerestem, aki a saját pályáján bizonyos szabályok szerint játszik, de azon kívül sokszor kártékony, veszélyes, zabolátlan alak. Olyan mester-tanítvány viszonyról van itt szó, amelyben a tanítvány megégetheti magát, ha nem vigyáz. Lajos bácsi figurája a regény végére újabb árnyalatot kap, ugyanis Jócó szerelme gyakorlatilag gyilkossággal vádolja. Azt állítja róla, hogy egy olyan bűnöző, aki folyton visszajár a tett helyszínére. Ez egy fausti zsákutca. Ha nincs kísértő, át kell venni a helyét. Ha ennyire nincs szakrális tér, hogy még a kárhozat lehetősége is hiányzik, akkor egyetlen lehetőség marad a szabad választásra, a bűn.

– *A Tánciskola helyszíne már nem szülőfalud, a korábbi szövegekben Sáraságnak nevezett Szegvár, hanem az ugyancsak könnyen beazonosítható Feketeváros és Tótváros, melyekről nagyon szép eszmefuttatásokat olvashatunk, s hangsúlyosan jelenik meg főhősöd és a táj viszonya. Ma visszagondolva, mit jelentenek számodra az említett helyszínek?*

– Mindhárom helyen sokat éltem. Szegvár és Csongrád a család miatt állandó, Békéscsaba meg a barátok miatt. Most jöttem vissza a hétvégi kolbászgyúrásról, egy

lélekkereső, kíméletlen kanossza volt, de azt el kell ismernem, utóbbit ismerem a legkevesbé. A *Tánciskola* gyakorlatilag bárhol játszódhatna, nem fontos, hogy konkrétan ott történnek az események, ahol. Van valahol, vagy valahol lennie kell. És semmilyen szociografikus igényt nem elégít ki, legalábbis remélem, hogy sehol nem gerjesztettem olyan olvasói elvárásokat, melyek után a befogadók azt kérhetnék számon, milyen a mai magyar vidék. Ezerarcú, milyen lenne? Undorodom az elmélettől, hogy a magyar vidék valamilyen. Csak Békéscsabának kismillió világa van. Az olajhamisítók, az utcai harcosokból verbuvált bérgyilkosok, lelőtt és megalázott rendőrkapitányok, Európa legnagyobb lókupecközpontja, ipari méretű, illegális kolbászgyárak, egy frissen épült, de föl nem szentelt zsinagóga, a vidék legnagyobb plázája, bájgúnárok, parasztok, újdzsentrík, emeletre épített uszodák, nemzetiségek, határ – vagyis szentség és bűn együtt. A *Tánciskola* sokkal személyesebb annál, hogy föl vállalja a Viharsarok újraírását. Ez nem a Féja-féle hatástörténet.

– *Említett regényed lapjain alapvetően másfajta poétika és szerkesztésmód artikulálódik, vagyis – szemben az Isten hozott többszálú, többretegű, az idősíkokat gyakorta változó elbeszélésmódjával – hagyományos cselekményépítés, klasszikus időrend jellemző, a mű struktúrája egy központú. Úgy tűnik számomra, mintha az egyszerűsítés szándékával egyre inkább az érthetőbb, olvashatóbb próza felé tapogatóznál. Mintha az foglalkoztatna, hogyan hozható létre olyan értékes irodalmi alkotás, amely egyszerre sikerkönyv, és egy szélesebb olvasóközönséget képes megszólítani. Mennyire tudatos mindez?*

– A töredékes szerkezettel szemben mentem, nem pedig a nehéz-könnyű viszonylat volt meghatározó számomra. Az anekdotikus kontra egységes szerkesztésmód volt a két véglet. Nem akartam még egy ugyanolyan könyvet írni, sőt, nagyon másfélét akartam, ráadásul érdekelt, hogy a klasszikus formával mit tudok kezdeni. Föl tudom-e tölteni egy nagyon kortárs történettel ezt az öntőformát. Kockázatos vállalkozás volt, nem is sikerült maradéktalanul. Annak, hogy egy egy központú, klasszikus szerkezetű, nyelvű és felépítésű regényt akartam írni, elvileg semmi köze az olvasói elvárásokhoz, vagy az olvasók tömeges megnyeréséhez – mert arra esélyem sem volt. Azért mondom, hogy elvileg, mert tudat alatt akár munkálhatott bennem olyasmi, amivel nem számoltam. És ha ezt csináltam, hát hiba volt. A művel nem lehet megalkudni, és tiszta szívvel mondom, nem is tettem. Az olvasói visszajelzések is ezt mutatják. Nem lett szélesebb közönség olvasmánya, mert „nehéz, bonyolult és borzasztó”...

– *Korábbi interjúkban említetted, és mi is kitértünk arra, hogy kiemelten figyelsz saját recepciódra, ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy az olvasói igények is fontosak számodra. Szemmel láthatóan próbálsz kiaknázni a média és az internet nyújtotta lehetőségeket, saját honlapot működtetsz, szívesen nyilatkozol, találkozókra, felolvasóestekre jársz, minden bizonnyal azért, hogy ezáltal könnyebben eljusson a mű az olvasóhoz.*

– Véleményem szerint nem tartható az a felfogás, miszerint csak a rendezők, színészek és zenészek képernyőképesek, és mi annyira impotensek vagyunk, hogy nem lehet egy íróat meghívni egy beszélgetésre, mert vagy alkalmilag finnyás, vagy – miközben áhítja a figyelmet –, zsigerből fintorog, és nem utolsósorban, nem tud beszélni. Egy harmadvonalas rendező is háromszor annyit szerepel a médiumokban, mint bármelyik író. Pedig Nyugaton természetes, hogy a szerző segíti saját könyvének útját, próbálja támogatni a kiadót, hogy a mű eljusson az olvasókhoz. Én sokat köszönhetek ebben Sárközy Bencének, a szerkesztőmnek. Bence lehetőségeket szerzett, és közben meggyőzött róla, hogy előbb-utóbb itt természetes lesz az, hogy egy szerző nemcsak kesereg, hanem dolgozik is.

– Több forgatókönyvet írtál, olyan sikerfilmek fűződnek a nevedhez, mint a Hasutasok és a Megy a gőzös. Együtt dolgoztál Koltai Róberttel és Szőke Andrással. Mit adtak hozzá prózairói tevékenységedhez a filmes tapasztalatok?

– Tudatosabban gondolkodom, építkezem, dramaturgiai fogásokat, apróságokat igyekeztem ellesni. Robival azóta is nagyon jóban vagyunk, sokat dolgoztuk együtt, és a Megy a gőzösben benne volt egy nagyon jó film lehetősége. Szőke filmjéhez kevés közöm van, András improvizációs technikával dolgozik, és dolgozott mindig is, a forgatókönyvet, ha van egyáltalán, alapanyagként kezeli.

– Eddig hat könyved látott napvilágot. Ha most visszatekintesz, milyennek látod a mögötted lévő időszakot, a pályakezdésed óta eltelt éveket, valamint a mai magyar irodalomban elfoglalt helyed?

– Korai lenne mérlegelni, hiszen harminckét éves vagyok, és nem kell nagy olvasói lendület, hogy valaki végigolvassa mindazt, ami könyv formában a nevem alatt megjelent. Azt mondjam, hogy vannak jó dobások meg mellényúlások egyaránt? Hát igen, vannak. A nem író író mindig előnyben van azzal szemben, aki dolgozik. Én a regények mellett sok tárcát, novellát írok, dolgozom, és ahol, ugye, faragnak, hullik a forgács.

Budapest, 2008 decembere